

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

1.1.1 เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน การศึกษานอกระบบโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี

1.1.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี

1.1.3 เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน การศึกษานอกระบบโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากร

การวิจัยครั้งนี้ ประชากรประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ

1) ผู้เรียนที่เป็นผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิง ที่เรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 แห่ง

2) ครูประจำกลุ่ม ที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนหรือครูประจำกลุ่ม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี ในปีการศึกษา 2548 รวม 5 แห่ง จำนวน 8 คน

1.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

- 1) กลุ่มตัวอย่างผู้เรียน ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะผู้เรียนที่เป็นผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิงที่ลงทะเบียนเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเรือนจำและทัณฑสถานจังหวัดปทุมธานี 5 แห่ง ในปีการศึกษา 2548 ทั้งหมดซึ่งมีจำนวน 354 คน
- 2) กลุ่มตัวอย่างครูประจำกลุ่ม ผู้วิจัยเลือกครูประจำกลุ่มที่สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี ในปีการศึกษา 2548 ทั้งหมดซึ่งมีจำนวน 8 คน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังจำนวน 354 คนนั้น นอกจากให้ตอบแบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยยังใช้วิธีการจับสลากรายชื่อ จำนวน 30 คน แยกเป็นผู้ต้องขังชาย 27 คน ผู้ต้องขังหญิง 3 คน เพื่อสัมภาษณ์ในเชิงลึกเพิ่มเติมอีกด้วย

1.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสำหรับผู้เรียน 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้เรียน และ 3) แบบสัมภาษณ์สำหรับครูประจำกลุ่ม

1.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ระยะ ดังนี้
ระยะที่ 1 แจกแบบสอบถาม

ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลผู้ต้องขัง และครูประจำกลุ่ม จากสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ส่งไปยังกรมราชทัณฑ์ และมอบให้ผู้บัญชาการเรือนจำและผู้อำนวยการทัณฑสถานในจังหวัดปทุมธานีทั้ง 5 แห่ง เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยขอความร่วมมือจากครูประจำกลุ่มของแต่ละเรือนจำและทัณฑสถาน ในช่วงเวลา 09.00 – 12.00 น. ของทุกวัน เว้นวันหยุดราชการ โดยผู้วิจัยได้อธิบายวิธีการตอบแบบสอบถามและอธิบายว่าการวิจัยในครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ในภาพรวมกับองค์กรและตัวผู้เรียนเอง แล้วมอบแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างกลับไปตอบและนัดวันมารับแบบสอบถาม

ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์ผู้เรียนและการสัมภาษณ์ครูประจำกลุ่ม

สัมภาษณ์ผู้เรียน

หลังจากเก็บข้อมูลจากผู้ต้องขังที่เป็นผู้เรียนเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นัดทำการสัมภาษณ์ผู้เรียน จำนวน 30 คน โดยได้ทำการนัดหมายเป็นการล่วงหน้าก่อนวันสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการให้ข้อมูล

สัมภาษณ์ครูประจำกลุ่ม

ผู้วิจัยนัดครูประจำกลุ่ม จำนวน 8 คน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแล้วเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

1.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.3 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เรียนและครูประจำกลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปด้านผู้เรียน

ผลจากการวิจัย พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่สังกัดทัศนสถานวัยหนุ่มกลางมีจำนวน 174 คน ส่วนเพศของผู้เรียน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีจำนวน 322 คน อายุของผู้เรียน ส่วนใหญ่อายุ 19 - 25 ปี มีจำนวน 174 คน ด้านสถานภาพของผู้เรียน ส่วนใหญ่สมรสแล้ว มีจำนวน 242 คน ด้านภูมิลำเนาของผู้เรียน ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 116 คน และด้านอาชีพก่อนต้องโทษของผู้เรียน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง มีจำนวน 229 คน

1.2 ข้อมูลทั่วไปด้านครูประจำกลุ่ม

ผลจากการวิจัย พบว่า ครูประจำกลุ่มเกือบทั้งหมดเป็นบุคลากรของเรือนจำและทัศนสถาน ด้านเพศของครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สำหรับด้านอายุ ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มมีอายุระหว่าง 35 - 39 ปี ด้านวุฒิการศึกษาส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มมีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สำหรับการผ่านการอบรมการจัดการเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียน ส่วนใหญ่เคยผ่านการอบรมการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนระหว่าง 4 - 6 ปี สำหรับระยะเวลาในการรับราชการหรือปฏิบัติหน้าที่ราชการตั้งแต่เริ่มจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการรับราชการหรือปฏิบัติหน้าที่ราชการตั้งแต่ 11 - 20 ปี และด้านหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนในเรือนจำ/ทัศนสถาน ครูประจำกลุ่มทั้งหมดมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนในเรือนจำ/ทัศนสถาน

2.1 ผลจากการวิจัยจากความคิดเห็นของผู้เรียน ต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้

2.1.1 ด้านผู้เรียน ผู้เรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายฝึกวิชาชีพ

สำหรับจุดมุ่งหมายในการเรียน กศน. ส่วนใหญ่จะนำวุฒิไปสมัครงาน ด้านเวลาทบทวนบทเรียนหรืออ่านตำราเรียน ส่วนใหญ่ทบทวนบทเรียนหรืออ่านตำราเรียน จำนวน 5 - 6 ชั่วโมง/สัปดาห์ ช่วงเวลาในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากการพบกลุ่ม ส่วนใหญ่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

ในช่วงวันหยุดราชการ สำหรับลักษณะการอ่านหนังสือหรือแบบเรียน ส่วนใหญ่อ่านด้วยตนเอง เพียงลำพัง และด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการพบกลุ่ม ส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการพบกลุ่ม ทุกครั้ง

2.1.2 ด้านครูประจำกลุ่ม ผู้เรียนตอบว่าครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน ด้านสัดส่วนครูประจำกลุ่มกับจำนวนผู้เรียน ส่วนใหญ่มีสัดส่วน 1: 40 ครูประจำกลุ่มเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าพบตลอดเวลาหรือไม่นั้น ส่วนใหญ่เปิดโอกาสให้เข้าพบได้ตลอดเวลา ด้านครูประจำกลุ่มได้ให้การบ้านแก่ผู้เรียนหลังพบกลุ่มทุกครั้งหรือไม่นั้น ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มได้ให้การบ้านแก่ผู้เรียนหลังพบกลุ่มทุกครั้ง และด้านบุคลิกลักษณะของครูประจำกลุ่ม ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มมีความเป็นกันเอง

2.1.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ ผู้เรียนทั้งหมดตอบว่าครูประจำกลุ่มใช้วิธีการสอนเน้นการบรรยาย ด้านสื่อที่ครูประจำกลุ่มใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มใช้แบบเรียนและวิทยุ/โทรทัศน์เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน แหล่งที่มาของสื่อส่วนใหญ่เรือนจำและทัณฑสถานจัดให้ สำหรับด้านแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติมของผู้เรียนในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ส่วนใหญ่เป็นห้องสมุด แหล่งการเรียนรู้และสื่อ การเรียนรู้ในเรือนจำ/ทัณฑสถานมีเพียงพอหรือไม่ ส่วนใหญ่ตอบไม่เพียงพอ และด้านครูประจำกลุ่มวัดและประเมินผลการเรียนด้วยวิธีใด ส่วนใหญ่วัดและประเมินผลการเรียนด้วยการสอบปลายภาคและทำการบ้านหรือรายงาน

2.1.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้เรียนส่วนใหญ่ตอบว่าผู้บังคับบัญชามีนโยบายชัดเจน ด้านการสนับสนุนการเรียนของผู้เรียนจากผู้บังคับบัญชาและเจ้าหน้าที่เรือนจำ ส่วนใหญ่ผู้บังคับบัญชาให้ความสะดวกในการเรียน การพบกลุ่ม และจัดหาอุปกรณ์การเรียน การสอน ด้านการสนับสนุนเวลาในการจัดการเรียนการสอนของผู้บังคับบัญชา ส่วนใหญ่ผู้บังคับบัญชาให้การสนับสนุนมาก และสำหรับการจัดเวลาให้ผู้เรียนส่วนใหญ่ผู้บังคับบัญชาให้เวลาพิเศษสำหรับการอ่านหนังสือและค้นคว้า

2.1.5 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา เกี่ยวกับลักษณะการควบคุมและการตรวจตราเข้าออกสถานศึกษาในการพบกลุ่มหรือกิจกรรมการเรียน ผู้เรียนส่วนใหญ่ตอบว่ามีความเข้มงวดน้อย ด้านการตรวจสอบสื่ออุปกรณ์การเรียนในเรือนจำ ส่วนใหญ่ มีการควบคุมสื่อและอุปกรณ์บางประเภท ส่วนด้านสถานที่พบกลุ่มหรือจัดกิจกรรมการเรียน การสอน ส่วนใหญ่เป็นห้องเรียนของเรือนจำและทัณฑสถาน สำหรับด้านบรรยากาศของสถานที่เรียนที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ส่วนใหญ่มีเสียงรบกวนในขณะที่อ่านหนังสือหรือทำกิจกรรม สำหรับด้านความตั้งใจเรียนของเพื่อนผู้ต้องขังที่เรียนกลุ่มเดียวกัน ส่วนใหญ่มีความตั้งใจเรียนปานกลาง และด้านการให้บริการช่วยเหลือในด้านการศึกษาของเรือนจำและทัณฑ

สถานส่วนใหญ่มีการประชาสัมพันธ์การรับสมัคร การลงทะเบียน ส่งเสริม กระตุ้น การเรียน , จัดหาอุปกรณ์การเรียน สมุด ดินสอ แบบเรียนแก่นักศึกษา และจัดสถานที่ห้องเรียน ห้องสมุด พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการเรียน

2.2 ผลจากการสัมภาษณ์ครูประจำกลุ่มเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนในแต่ละด้าน สรุปผล ได้ดังนี้

2.2.1 ด้านผู้เรียน ในเรื่องของการรับสมัครเข้าเรียนและการประชาสัมพันธ์ ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่า ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ต้องขังทราบช่วงเข้าแถวตอนเช้า และส่งหนังสือประกาศไปตามแดนต่างๆ ส่วนด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้เรียน ครูประจำกลุ่มระบุว่า ส่วนใหญ่ผู้เรียนมีสุขภาพดี และป่วยในบางครั้ง รวมทั้งผู้เรียนบางคนมีโรคประจำตัว ด้านลักษณะการศึกษาด้วยตนเองและการทำงานกลุ่มของผู้เรียนส่วนใหญ่ผู้เรียนมีความตั้งใจเรียน จะมีผู้เรียนเพียงบางคนเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความสนใจการเรียน และผู้เรียนส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมทำงานกลุ่ม สำหรับด้านความแตกต่างระหว่างผู้เรียนนอกระบบโรงเรียนในเรือนจำกับผู้เรียนนอกระบบโรงเรียนภายนอกเรือนจำ ส่วนใหญ่ผู้เรียนในเรือนจำให้ความเชื่อฟังครูประจำกลุ่มมากกว่าผู้เรียนภายนอกเรือนจำ ด้านความเอาใจใส่ ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ส่วนใหญ่ผู้เรียนเอาใจใส่มาก มีความกระตือรือร้นมาก และมีความรับผิดชอบสูง

2.2.2 ด้านครูประจำกลุ่ม ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ได้แก่ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่สังกัด สำหรับด้านสัดส่วนระหว่างครูประจำกลุ่มต่อจำนวนนักเรียน ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่ม 1 คน จะมีนักเรียนในความรับผิดชอบจำนวนมากกว่า 35 คน ด้านคุณสมบัติของครูประจำกลุ่ม มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างจากครูประจำกลุ่มภายนอกเรือนจำ ส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันตรงที่ครูประจำกลุ่มมีหน้าที่ประจำอยู่แล้ว แต่จะแตกต่างกันที่ภายในเรือนจำครูประจำกลุ่มของผู้เรียนจะเป็นผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่สังกัด ส่วนด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในเรือนจำ ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่ามีความสะดวกในการสอนและทำกิจกรรมกลุ่มและมีความสะดวกในการสอนและทำกิจกรรมกลุ่ม

2.2.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ การเตรียมการสอนของครูประจำกลุ่ม ส่วนใหญ่ครูประจำกลุ่มจะมีการศึกษาวิชาที่สอนล่วงหน้า รองลงมามีการศึกษาจากตำราเสริมอื่นๆ เพื่อประกอบการสอน สำหรับด้านการสอน วิธีการสอน รูปแบบ มีความแตกต่างจากผู้เรียนภายนอกอย่างไรหรือไม่นั้น ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่าด้านวิธีการสอนจะมีการบรรยายและฝึกปฏิบัติและให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทุกครั้งสำหรับความแตกต่างส่วนใหญ่ตอบว่า ผู้เรียนภายนอกสามารถหาแหล่งความรู้เพิ่มเติมได้ง่ายกว่าผู้เรียนภายในเรือนจำส่วนสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่าใช้แบบเรียนเป็นสื่อในการเรียนการสอน ,

ใช้รายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและใช้หนังสือทั่วไปเป็นสื่อในการเรียนการสอน ด้านจำนวนของสื่อมีแบบเรียนเพียงพอ และทั้งหมดตอบว่าหนังสือทั่วไปมีไม่เพียงพอ ด้านแหล่งความรู้ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่าห้องสมุดและรายการวิทยุโทรทัศน์ ด้านช่วยเหลือผู้เรียนครูประจำกลุ่ม ทั้งหมดตอบว่า ได้สร้างแรงจูงใจและสร้างความกระตือรือร้นในการเรียน จัดหาหนังสือประกอบการเรียนให้ผู้เรียน และสอนเสริมรวมทั้งการให้คำปรึกษา เป็นรายบุคคล และความแตกต่างระหว่างภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำด้านการวัดและการประเมินผล ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่า สิ่งที่เหมือนกัน คือ การวัดและการประเมินผลจะมีการวัดผลก่อนสอบปลายภาค มีการทำกิจกรรมหรือรายงาน มีการสังเกตพฤติกรรม มีการตรวจสอบการเข้าร่วมพบกลุ่ม ส่วนความแตกต่างคือ การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนภายในเรือนจำสามารถกระทำได้ตลอดเวลา และผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือรายงานทุกคน

2.2.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ครูประจำกลุ่มให้ความคิดเห็นว่า ด้านนโยบายสนับสนุนให้ผู้ต้องขังสมัครเข้าเรียนของผู้บังคับบัญชา ส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนปานกลาง ด้านอำนวยความสะดวกในการศึกษาของผู้ต้องขังของผู้บังคับบัญชาและเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่ให้ความสะดวกบางครั้ง ส่วนด้านการช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนของผู้บังคับบัญชาส่วนใหญ่ช่วยแก้ปัญหาบางครั้ง และด้านการให้ความสะดวกในการสอนของครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ให้ความสะดวกบางครั้ง

2.2.5 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ครูประจำกลุ่มให้ความคิดเห็นว่า ด้านความยืดหยุ่นกฎระเบียบ ข้อบังคับ ของเรือนจำต่อผู้เรียน ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่าเรือนจำมีความยืดหยุ่นเกี่ยวกับการเข้าออกสถานศึกษา การใช้ห้องสมุด และการปฏิบัติหน้าที่ประจำ ส่วนด้านการอำนวยความสะดวกด้านสถานที่เรียน ครูประจำกลุ่มทั้งหมดตอบว่าอนุญาตให้ใช้สถานที่อื่นๆ ที่ไม่ใช่สถานที่เรียนประจำ และอนุญาตให้ใช้สถานที่เรียนก่อนและหลังเวลาที่กำหนด สำหรับด้านการพัฒนาและปรับปรุงสถานศึกษาของเรือนจำ ส่วนใหญ่มีพัฒนาและปรับปรุงอยู่เสมอ และด้านแหล่งการเรียนรู้ในเรือนจำส่วนใหญ่เป็นห้องสมุดของเรือนจำ

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน

3.1 ผลจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน ในภาพรวมผู้เรียนมีความคิดเห็นว่าทุกปัจจัยเกี่ยวข้องมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากทุกด้าน โดยมีรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

3.1.1 ด้านผู้เรียน ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนในด้านตัวผู้เรียน โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การสอบถามปัญหาการเรียน

จากครูมีผลต่อเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การทบทวนบทเรียน และการทำแบบฝึกหัดอยู่เสมอ และการได้รับการศึกษาต่อเนื่องหลังจากจบมัธยมศึกษาตอนต้น มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

3.1.2 ด้านครูประจำกลุ่ม ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนด้านครูประจำกลุ่ม โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การที่ครูมีความเป็นธรรมชาติในการให้คะแนนจะมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การที่ครูเข้าสอนทุกครั้งตามวันและเวลาที่กำหนด และการที่ครูร่วมแก้ปัญหาและให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

3.1.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนด้านวิธีการสอนและสื่อ โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ ด้วยตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ภายในเรียนจำจะมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่การเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ และการมีตำรา แบบเรียนอย่างเพียงพอ และการสอนโดยการบรรยายตลอดชั่วโมง มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

3.1.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนด้านผู้บังคับบัญชา เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การที่ผู้บังคับบัญชาจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอจะเกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่การจัดหน้าที่ของผู้เรียนให้เอื้อต่อเวลาการเรียน และการให้ความสะดวกในการสอนของครูประจำกลุ่ม และการที่ผู้บังคับบัญชาขยอ้งให้รางวัลแก่ผู้ที่สนใจเรียนและเรียนดี มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

3.1.5 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การที่สถานที่เรียนเป็นสัดส่วนไม่แออัดจะมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาได้แก่การอำนวยความสะดวก ในการเข้าออกสถานศึกษา รวมทั้งการนำอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการเรียนเข้าไปในเรียนจำ และการให้บริการทางการศึกษา เช่น การบริการห้องสมุด การแจ้งผลสอบ การประชาสัมพันธ์ รวดเร็ว สะดวก มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

3.2 เมื่อให้ผู้เรียนลองเรียงลำดับตามความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียน ปรากฏว่าผู้เรียนเรียงลำดับดังนี้

ด้านที่สำคัญเป็นอันดับที่ 1 คือ ด้านผู้เรียน อันดับที่ 2 คือ ด้านครูประจำกลุ่ม อันดับที่ 3 คือ ด้านผู้บังคับบัญชา อันดับที่ 4 คือ ด้านวิธีการเรียนการสอน และอันดับที่ 5 คือ ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

3.3 ความคิดเห็นของครูประจำกลุ่มต่อปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน ผลจากการสัมภาษณ์ สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ด้านผู้เรียน ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ตอบว่าผู้เรียนจะต้องมีวินัยหรือรับผิดชอบตนเองในการเรียน ต้องส่งงานและทบทวนแบบเรียนสม่ำเสมอ รวมทั้งต้องมีการเตรียมตัวก่อนการสอบทุกครั้ง รองลงมาผู้เรียนต้องมีเวลาพักผ่อนอย่างเพียงพอ ต้องมีการศึกษาแบบเรียนล่วงหน้าทุกครั้ง ต้องค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งวิชาการต่างๆ และต้องปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนๆ ให้ได้รวมทั้งต้องติดตามผลการเรียนอยู่เสมอ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่มีจำนวนน้อยที่สุด

3.3.2 ด้านครูประจำกลุ่ม ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ตอบว่าครูประจำกลุ่มควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม มีการทบทวนเนื้อหาการเรียนการสอนอยู่เสมอ ควรใช้กิริยา วาจา ที่เหมาะสมกับผู้เรียนทุกครั้ง มีการอธิบายเนื้อหาในการสอน สอนจากง่ายไปหายาก มีการสรุปบทเรียนให้ผู้เรียนฟังทุกครั้ง และควรเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาการเรียนนอกเหนือจากเวลาเรียน รองลงมาควรทราบและติดตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นประจำวัน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการแนะนำหรือปฏิบัติให้ดู เพื่อให้เข้าใจอย่างชัดเจน มีการจูงใจให้ผู้เรียนอยากเรียนโดยใช้วิธีสอนที่หลากหลาย รวมทั้งควรแนะนำแหล่งความรู้เพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนและควรคิดอยู่เสมอว่าผู้เรียนไม่ทราบในสิ่งที่เรียนมาก่อนมีจำนวนน้อยที่สุด

3.3.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ตอบว่าควรมีสื่อแบบเรียนให้เพียงพอต่อจำนวนของผู้เรียน รองลงมาควรใช้สื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียนนั้นๆ รวมทั้งการใช้สื่อประกอบการสอนให้หลากหลาย น่าสนใจ และควรใช้สื่อที่ทันสมัยและง่ายต่อความเข้าใจของผู้เรียนรวมทั้งการมีบอร์ดสำหรับแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการเรียน ความรู้ต่างๆ ตามลำดับ

3.3.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ตอบว่าผู้บังคับบัญชาควรมีนโยบายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมในการสนับสนุนการเรียน สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนอำนวยความสะดวกสถานที่จัดกิจกรรมการพบกลุ่ม รองลงมาควรให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าไปกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ รวมทั้งการสนับสนุนให้ครู

ได้รับการอบรมเพิ่มเติมอยู่เสมอ และควรติดตามดูแลหรือเอาใจใส่การเรียนของผู้เรียนอยู่เสมอ รวมทั้งหลีกเลี่ยงภารกิจให้ในช่วงที่มีการทำกิจกรรมพบกลุ่มตามลำดับ

3.3.5 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ครูประจำกลุ่ม ส่วนใหญ่ตอบว่าควรยึดหยุ่นในเข้าออกสถานศึกษาและห้องสมุดแก่ผู้เรียน การเปิดโอกาสให้ครูประจำกลุ่มสอนเสริมในวิชาที่ยาก การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมกลุ่มอย่างเต็มที่ และจัดห้องเรียนให้เพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน รองลงมาควรแยกสถานที่เรียนออกจากสถานที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำ และควรพัฒนาห้องสมุดให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3.3.5 ด้านอื่นๆ ครูประจำกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ต่ออันดับความสำคัญของปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ที่มีต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบโรงเรียน ปรากฏว่าด้านที่สำคัญเป็นอันดับที่ 1 คือ ด้านผู้เรียน อันดับที่ 2 คือ ด้านครูประจำกลุ่ม อันดับ ที่ 3 คือ ด้านวิธีสอนและสื่อ อันดับที่ 4 คือ ด้านผู้บังคับบัญชา และอันดับที่ 5 คือ ด้าน สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เรียนต่อแนวทางที่จะช่วยให้ ผู้เรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน เรียนได้จนประสบผลสำเร็จ

ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแนวทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนในเรือนจำ และทัณฑสถาน เรียนได้จนประสบผลสำเร็จซึ่งสรุปจากแบบสอบถามและจากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่า ผู้เรียนต้องเตรียม พร้อมในการเรียน รองลงมาผู้เรียนต้องมีการทบทวนแบบเรียนและการเตรียมตัวก่อนการสอบทุกครั้ง ผู้เรียนต้องค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม และครูประจำกลุ่มต้องมีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างจริงจัง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน ปรากฏดังนี้

4.1 ด้านผู้เรียน ผู้เรียนที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดตอบว่า การเข้าร่วม กิจกรรมพบกลุ่มทุกครั้ง และการทบทวนแบบเรียนก่อนสอบมีผลต่อการเรียนของผู้เรียน ใน เรือนจำและทัณฑสถานมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การศึกษาแบบเรียนอย่างสม่ำเสมอ มี การศึกษาโครงสร้างของหลักสูตรอย่างละเอียดและมีความกระตือรือร้นในการเรียนมีผลต่อการ เรียนน้อยที่สุด

4.2 ด้านครูประจำกลุ่ม ผู้เรียนส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่า ครู ประจำกลุ่มจะต้องมีความเป็นกันเองกับผู้เรียน, การมีความยุติธรรมในการให้คะแนน และมีการ เตรียมการสอนล่วงหน้า รองลงมา ได้แก่ ครูประจำกลุ่มจะต้องมีการอุทิศเวลาในการสอนมีการ เข้าสอนด้วยตนเองทุกครั้ง และมีการวางตนเป็นผู้นำที่ดี และมีการตรวจสอบรวมทั้งการติดตาม ความก้าวหน้าของผู้เรียนตามลำดับ

4.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ ผู้เรียนทั้งหมดให้ความคิดเห็นว่า การมีแบบเรียนอย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน รองลงมาได้แก่ มีการใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายและทันสมัย ส่วนการสร้างบรรยากาศในการเรียนให้แก่ผู้เรียนมีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

4.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้เรียนส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าผู้บังคับบัญชาต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการจัดการเรียนการสอน ให้การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอน และการให้ความสะดวกเกี่ยวกับการนำสื่อเข้ามาในเรือนจำ รองลงมาได้แก่ การช่วยเหลือและแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ส่วนการมีการตรวจสอบการสอนของครูประจำกลุ่ม มีผลต่อการเรียนน้อยที่สุด

4.5 ด้านสถานแวดล้อมของสถานศึกษา ผู้เรียนทั้งหมดให้ความคิดเห็นว่า ควรจัดสถานที่เรียนเป็นการเฉพาะ และมีความสะดวกในการเข้าออกสถานศึกษา รองลงมาได้แก่ การปราศจากเสียงอึกทึกและกลิ่นรบกวน และมีสถานที่จัดกลุ่มที่เหมาะสมมีจำนวนน้อยที่สุด

4.6 ด้านอื่นๆ ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดหลักสูตรเพิ่มเติมส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่า ควรจัดให้มีหลักสูตรประกาศนียบัตร (ปวช.) สาขาต่างๆ และหลักสูตรสนทนาภาษาอังกฤษเพิ่มเติมตามลำดับ ส่วนด้านความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนทั้งหมดให้ความคิดเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันมีความเหมาะสมแล้ว

เมื่อให้ผู้เรียนเรียงลำดับความสำคัญของปัจจัยทั้ง 5 ด้าน พบว่าด้านที่ผู้เรียนให้ความสำคัญเป็นอันดับที่ 1 คือ ด้านผู้เรียน อันดับที่ 2 คือ ด้านครูประจำกลุ่ม อันดับที่ 3 คือ ด้านผู้บังคับบัญชา อันดับที่ 4 คือ ด้านวิธีการเรียนการสอน และอันดับที่ 5 คือ ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

2. อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบโรงเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

2.1 ความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน ในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี ของผู้เรียนและครูประจำกลุ่ม

2.1.1 ด้านผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายในการเรียนนอกระบบโรงเรียนส่วนใหญ่เพื่อนำวุฒิการศึกษาไปสมัครงานการที่มีผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่

เป็นผู้ค่อยโอกาสทางการศึกษาอยู่แล้ว มีอาชีพรับจ้าง มีรายได้น้อยไม่พอต่อการดำรงชีวิต จึงต้องการศึกษา เพื่อยกระดับอาชีพของตนในการหา และผลจากการสัมภาษณ์ครูประจำกลุ่ม พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ มีความตั้งใจเรียน มีความเชื่อฟังครูประจำกลุ่ม การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนมีความตั้งใจที่จะเรียน เพื่อยกระดับชีวิตของตนเองหลังพ้นโทษ มีอาชีพที่ดีกว่าแรงงานรับจ้างรายวัน จึงทำให้มีความตั้งใจเรียน ซึ่งโนส (Knowles, อ้างถึงในฉลองศรี พลโยธา 2528 : 60) ได้กล่าวว่า ผู้ใหญ่มีสภาวะทางร่างกายอารมณ์ และสังคม เป็นองค์ประกอบ สำคัญในการสร้างความพร้อมที่จะเรียนและการที่ผู้เรียนเชื่อฟังครูประจำกลุ่มมาก คงเนื่องมาจาก ครูประจำกลุ่มเกือบทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่สังกัดเรือนจำและทัณฑสถาน นอกจากนี้เป็นครูประจำกลุ่มแล้วยังทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาผู้เรียนอีกด้วย จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความเกรงใจ และเชื่อฟัง มากเป็นพิเศษ

2.1.2 ด้านครูประจำกลุ่ม พบว่า ครูประจำกลุ่มเกือบทั้งหมดเป็นข้าราชการใน สังกัดเรือนจำและทัณฑสถานและเปิด โอกาสให้ผู้เรียนเข้าพบตลอดเวลา การที่ผลการวิจัยปรากฏ เช่นนี้อาจเป็นเพราะการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นครูประจำกลุ่มมีความ เหมาะสมกว่าครูประจำกลุ่มจากภายนอก เพราะเรือนจำและทัณฑสถาน มีกฎ ระเบียบ มากมาย เป็นการยากที่บุคคลภายนอกจะเข้ามาสอนและเข้าออกสถานที่ของเรือนจำและทัณฑสถาน และ เจ้าหน้าที่ที่มีความใกล้ชิดกับผู้เรียนตลอดเวลา มีความเข้าใจกฎ ระเบียบ สามารถควบคุมผู้เรียน ให้อยู่ในกฎ ระเบียบของเรือนจำและทัณฑสถาน ดีกว่าบุคคลภายนอก นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ต้อง ปฏิบัติหน้าที่ภายในเรือนจำและทัณฑสถานตลอดเวลา ทำให้สังเกตและเรียนรู้พฤติกรรมผู้เรียน ได้ตลอดเวลา ซึ่งคล้ายกับงานวิจัยของ ณัฐพงษ์ จันทรก้อน (2546 : 146) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มี ความสัมพันธ์ต่อการสำเร็จการศึกษาของทหารกองประจำการ ตาม โครงการขยายโอกาสทาง การศึกษานอกระบบโรงเรียน สังกัดหน่วยบัญชาการอากาศโยธิน กองบัญชาการยุทธการทาง อากาศ พบว่า ครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่เป็นข้าราชการทหารสังกัดกรมทหารต่อสู้อากาศยาน กรม ทหารอากาศโยธินรักษาพระองค์ โดยการเรียนการสอนจะแต่งตั้งข้าราชการหรือผู้บังคับบัญชา ให้เป็นครูประจำกลุ่ม

2.1.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ พบว่า วิธีการสอนในเรือนจำและทัณฑสถาน ส่วนใหญ่มีลักษณะเน้นการบรรยาย การแสดงบทบาทสมมติ และให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง การ ที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนการสอนในเรือนจำและทัณฑสถาน มีรูปแบบ การศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเหมือนภายนอก ที่มีการบรรยาย การฝึกปฏิบัติ และรูปแบบของการเรียนแบบทางไกลเป็นวิธีที่เอื้อต่อผู้เรียนที่ไม่มีเวลาเข้าชั้นเรียน ผู้เรียนต้อง ศึกษาด้วยตนเอง มีการทำกิจกรรมการเรียนหรือกิจกรรมกลุ่มสัปดาห์ละครั้ง ทั้งนี้เพราะเรือนจำ และ ทัณฑสถาน มีภารกิจให้ผู้ต้องขังทุกคนปฏิบัติทุกวัน มีกิจกรรมต่างๆ ตลอดเวลา จึงทำให้

บางครั้งผู้เรียนไม่มีเวลาว่างในการเข้าศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลหรือเข้าชั้นเรียนปกติได้ ผู้เรียนจึงต้องพึ่งพาตนเองในการแสวงหาความรู้ จากแหล่งข้อมูลเท่าที่มีในเรือนจำและทัณฑสถาน

นอกจากนี้ผลการสัมภาษณ์ผู้เรียน และครูประจำกลุ่มด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า สื่อการเรียนการสอนประเภทหนังสือทั่วไปมีไม่เพียงพอ การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เพราะสื่อหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนคือ แบบเรียน ส่วนหนังสือทั่วไปกรมราชทัณฑ์ และสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ไม่มีงบประมาณสำหรับจัดซื้อหนังสือวารสารทั่วไปสำหรับเสริมความรู้แก่ผู้เรียน ในเรือนจำและทัณฑสถาน ส่วนใหญ่ทำได้เพียงขอรับบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ จากผู้มีจิตศรัทธาประชาชนทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนังสือเก่า มีเนื้อหาหลากหลายไม่ตรงตามความต้องการของผู้เรียน อีกทั้งยังมีปริมาณน้อยไม่สอดคล้องกับปริมาณผู้เรียนในปัจจุบัน

2.1.4 ด้านผู้บังคับบัญชา พบว่า ผู้เรียนและครูประจำกลุ่มมีความเห็นว่าผู้บังคับบัญชาในเรือนจำและทัณฑสถาน จังหวัดปทุมธานี มีนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการ ศึกษาออก ระบบโรงเรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะกรมราชทัณฑ์ ใช้การศึกษาในการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเสียให้เป็นผู้ที่มีความรู้ รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และเป็นคนดีของสังคม กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดตัวชี้วัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง “ร้อยละของนักโทษเด็ดขาดที่มีวุฒิการศึกษาระดับภาคบังคับ (ม.3) ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและสอบผ่านเกณฑ์การประเมินของสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน เป้าหมายร้อยละ 93 ” (กรมราชทัณฑ์ 2549) ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาจึงต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน เพื่อตอบสนองนโยบายกรมราชทัณฑ์ในการคืนคนดีสู่สังคม และตามตัวชี้วัดในด้านการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉันทพงษ์ จันทร์ก้อน (2546 : 149) พบว่า ผู้บังคับบัญชาส่วนใหญ่มีนโยบายสนับสนุนให้ทหารสมัครเข้าเรียน และผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ให้ความสำคัญในการปฏิบัติกิจกรรมทุกครั้ง ส่วนผลการสัมภาษณ์ครูประจำกลุ่ม พบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นว่าผู้บังคับบัญชามีนโยบายสนับสนุนการศึกษาปานกลาง การที่ผลการ วิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บังคับบัญชาต้องดูแลในภาพรวมของเรือนจำและทัณฑสถาน และต้องควบคุมตัวชี้วัด (KPI) ทุกตัวชี้วัด มีภารกิจหลากหลายทำให้ผู้บังคับบัญชา ไม่สามารถที่จะสนับสนุนภารกิจด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ ประกอบกับการควบคุมไม่ให้ผู้ต้องขังหลบหนี หรือก่อเหตุร้าย ถือเป็นภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ เพราะส่งผลกระทบต่อองค์กรและภาพลักษณ์องค์กรเป็นอย่างมาก จึงทำให้ผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญมากกว่าภารกิจอื่นๆ จึงทำให้บางครั้งต้องมีกฎระเบียบด้านการควบคุมมากมาย จนกลายเป็นอุปสรรคและส่งผลต่อผู้เรียนและครูประจำกลุ่ม จึงทำให้ครูประจำกลุ่มรู้สึกว่าการสนับสนุนด้านการศึกษาของเรือนจำและทัณฑสถานอยู่ในระดับปานกลาง

2.1.5 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา พบว่า เรือนจำและทัณฑสถานมีความยืดหยุ่นเกี่ยวกับการเข้าออกสถานศึกษา การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้บังคับบัญชาและเจ้าหน้าที่เรือนจำและทัณฑสถาน มีความเข้าใจการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบมาตลอด ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ จึงได้ให้ความยืดหยุ่นตามแนวทางการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ต้องขัง จะส่งผลต่อการแก้ไขฟื้นฟู ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังภายในเรือนจำและทัณฑสถาน ยกระดับคุณภาพผู้ต้องขังด้านการศึกษาให้สูงขึ้น อันนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการคืนคนดีสู่สังคม ส่วนบรรยากาศของสถานศึกษา พบว่า บรรยากาศในการเรียนค่อนข้างมีเสียงดังรบกวน ซึ่งการที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เพราะ เรือนจำและทัณฑสถาน มีพื้นที่จำกัดภายในกรงสี่เหลี่ยม มีกิจกรรมมากมายเช่น การฝึกอบรมวิชาชีพต่างๆ การฝึกลูกเสือวิสามัญ เนตรนารีวิสามัญ กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จึงทำให้เกิดเสียงดังรบกวนซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงยาก สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็เป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น เช่น กรณีที่มีการสอบปลายภาค หรือสอบต่างๆ อาจ ขอร้องให้หยุดกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้รบกวนสมาธิแก่ผู้สอบเป็นการชั่วคราว สอดคล้องกับผลการ วิจัยของพิรุณ หน่อแก้ว (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและสวัสดิการในเรือนจำ พบว่าผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อการจัดสภาพแวดล้อมในเรือนจำกลางลำปางในระดับปานกลาง

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนของผู้เรียน ในเรือนจำและทัณฑสถานจังหวัดปทุมธานี ตามความคิดเห็นผู้เรียนและครูประจำกลุ่ม แยกเป็นประเด็นดังนี้

2.2.1 ปัจจัยด้านตัวผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนและครูประจำกลุ่มมีความเห็นว่า ปัจจัยด้านตัวผู้เรียนมีความสำคัญเป็นอันดับที่ 1 จากปัจจัยทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านตัวผู้เรียน ด้านครูประจำกลุ่ม ด้านวิธีการสอนและสื่อ ด้านผู้บังคับบัญชา และด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เพราะ ผู้เรียนและครูประจำกลุ่มเห็นว่า ผู้เรียนจะเรียนได้ดีและประสบความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนเอง การเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนของเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นวิธีการเรียนแบบทางไกล ผู้เรียนต้องศึกษาหาความรู้จากตำราและเอกสารด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ถ้าผู้เรียนไม่สนใจเรียน ไม่ศึกษาตำราเพิ่มเติมจากการพบกลุ่มย่อมไม่ประสบความสำเร็จทางการเรียนสอดคล้องกับการวิจัยของ ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ (2532 : 11 - 14) ได้ทำการศึกษาการวิเคราะห์ตัวแปรจำแนกนักศึกษที่สำเร็จการศึกษาตาม ระยะเวลาของหลักสูตรระดับปริญญาตรีในระบบการศึกษาทางไกล พบว่า การวางแผนการเรียน การแบ่งเวลา การมีวินัยในตนเอง จะช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนเอง

นอกจากนี้ กมล จันทร์ขจร (2532 อ้างถึงใน จามรี สักดิ์ประสิทธิ์กุล 2538 : 14) ได้วิเคราะห์การใช้เวลาเพื่อการศึกษาของนักศึกษาผู้ใหญ่ ระดับมัธยมศึกษา พบว่า ผู้ได้ชื่อว่าเรียนดีมีประสิทธิภาพ ได้ผลสำเร็จอันพึงพอใจนั้น ขึ้นอยู่กับตนเองเป็นอย่างมาก โดยตนเองต้องสร้างและปฏิบัติวงจรการเรียนรู้ประจำวันอย่างสม่ำเสมอ ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ทำงานที่ครูสั่งให้ครบถ้วน โดยเร็ว มีการฝึกทำแบบฝึกหัดและทบทวนบทเรียน หาข้อสงสัยหรือปัญหาล่วงหน้า ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฌูฟองซ์ จันทร์ก้อง (2546 : บทคัดย่อ) พบว่า ปัจจัยด้านทหารกองประจำการมีความสำคัญต่อการสำเร็จการศึกษาของทหารประจำการเป็นอันดับแรกเช่นกัน

2.2.2 ปัจจัยด้านครูประจำกลุ่ม พบว่า ผู้เรียนและครูประจำกลุ่มเรียงลำดับความสำคัญ ต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนนอกระบบ โรงเรียน ด้านครูประจำกลุ่มเป็นอันดับที่ 2 รองจากตัวผู้เรียนการที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เพราะผู้เรียนและครูประจำกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ในสังกัดเรือนจำและทัณฑสถาน มีความผูกพันใกล้ชิดกันอยู่แล้ว จึงทำให้ผู้เรียนเข้ามาขอคำปรึกษา ช่วยเหลือทางด้านการเรียนหรืออาจมาพูดคุยปัญหาบทเรียนบางวิชาที่ไม่สามารถอ่านและเข้าใจได้ด้วยตนเองได้ ต้องอาศัยคำอธิบายจากครูประจำกลุ่ม นอกจากนี้ครูประจำกลุ่มยังเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้บังคับบัญชาให้รับรู้ปัญหา ดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรมที่ต้องขออนุญาตเป็นกรณีพิเศษ ครูประจำกลุ่มจึงมีบทบาทต่อผู้เรียนอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ผลจากการสอบถาม สัมภาษณ์ผู้เรียน และครูประจำกลุ่ม ยังพบว่าความรู้ของครูประจำกลุ่มมีความสำคัญต่อการศึกษานอกโรงเรียนมากที่สุด การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะการที่ครูประจำมีความรู้มากก็จะมีเทคนิคการสอนที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย การจัดการศึกษานอกระบบก็มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับทฤษฎีของ โนลส์ (Knowles, 1950 อ้างถึงใน คาร์ตัน กาญจนภา 2540 : 61) ได้กล่าวถึงครูผู้สอนควรรู้เนื้อหาวิชาที่ตนสอนเป็นอย่างดี ถ้าหากครูจะช่วยแนะแนวการเรียน การสอนให้ได้ผลดี จะต้องมีความรู้ในวิชาที่เชี่ยวชาญ ต้องรู้ถึงเอกสารและตำราทางวิชาการ ในสาขานั้นอย่างดี เพื่อจะได้ช่วยแนะนำแหล่งความรู้แก่ผู้เรียนที่จะได้ค้นคว้าต่อไป และงานวิจัยของ สุจินต์ สังข์แสดม (2544: 34) พบว่า ผู้สอนหรือครูประจำกลุ่มขาดการอบรมเพิ่มเติมในเนื้อหาวิชาเฉพาะ ทำให้ไม่สามารถแนะนำแนวทางในการศึกษาให้กับนักศึกษาได้ดีเท่าที่ควร ซึ่งครูจะต้องเป็นผู้ช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

2.2.3 ปัจจัยด้านวิธีการสอนและสื่อ พบว่า ผู้เรียนและครูประจำกลุ่มมีความเห็นเหมือนกันว่าความเพียงพอของสื่อแบบเรียนมีผลต่อการเรียนนอกระบบมากที่สุด การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนมีกิจกรรมการเรียนหรือพบกลุ่มเพียงสัปดาห์ละครั้ง มีกิจกรรม ภารกิจต่างๆ อีกมากมาย ทำให้ไม่มีเวลาค้นคว้าตำราอื่นๆ แบบเรียนจึงมีความสำคัญต่อผู้เรียนและครูประจำกลุ่มมาก สามารถเป็นสื่อกลางในการวางแผนการเรียนทั้งครู

และผู้เรียนให้มีความเข้าใจตรงกัน เป็นไปในแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ผู้เรียนยังสามารถ ทบทวนบทเรียนเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนล่วงหน้าจากแบบเรียนได้ การที่สื่อแบบเรียนมีความ เพียงพอต่อจำนวนผู้เรียนจึงมีความสำคัญมาก สอดคล้องกับ วิศนี ศิลตระกูล (2545 : 6 – 7) ได้กล่าวถึงสื่อว่า เป็นตัวกลางช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนที่ยุ่งยากซับซ้อน ให้ง่ายขึ้น ในระยะ เวลาอันสั้น สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับสอน ช่วยกระตุ้น และสร้างความสนใจกับผู้เรียน และผลการวิจัยของ สุจินดา จันทรมณี (2535 : บทคัดย่อ) ได้ ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความ สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์การเรียนของนักศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญระดับ ประถมศึกษา ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน พบว่า สื่อการเรียนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของผู้เรียน ส่วนวิธี การสอนนั้นผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การที่ผู้เรียนค้นคว้าหา ความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ภายในเรือนจำและทัณฑสถาน จะมีผลต่อการเรียน นอกกระบวนโรงเรียนมากที่สุด การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนซึ่งเป็น ผู้ต้องขังต้องถูกควบคุมดูแลตลอดเวลา มีการจัดกิจกรรม ตลอดจนภารกิจที่ทางเรือนจำและทัณฑ สถานมอบหมายให้ปฏิบัติในแต่ละวัน จึงทำให้ไม่มีเวลาในการค้นคว้าแหล่งเรียนรู้ของเรือนจำ และทัณฑสถาน จึงมีความต้องการมีอิสระในการศึกษาเพิ่มขึ้น และต้องการพึ่งตนเองมากกว่าที่ จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ในการแสวงหาความรู้แก่ตนเอง สอดคล้องกับการศึกษานอก โรงเรียน (2546: 5) ด้านหลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง กล่าวคือ การจัดการศึกษานอก โรงเรียนจะต้องจัด การเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของ ตน สามารถเรียนรู้เกิดความสำนึกที่จะพัฒนาตนเอง เป็นคนคิดเป็น ปรับตัวเพื่อให้ทันกับกระแส การเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุข ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม และ โนลส์ (Knowles, 1950 อ้างถึงใน ฉลองศรี พล โยธา 2528 : 601) ได้กล่าวว่า ผู้ใหญ่จะมีบุคลิกลักษณะเป็นตัวของตัวเอง นำตัวเองได้ ซึ่ง สอดคล้องกับ สตาฟต์ (Staff, อ้างถึงใน วิศนี ศิลตระกูล 2545 : 31) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของ ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่พึ่งพาตนเองในการจัดหาทางด้านวัตถุ และการจัดการกับชีวิต ถึงแม้ เขาต้องการ ได้รับการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากคนอื่นก็ตาม แต่ส่วนใหญ่เขาก็พึ่งตนเอง

2.2.4 ปัจจัยด้านผู้บังคับบัญชา พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การที่ ผู้บังคับบัญชาจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอจะเกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบ โรงเรียนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้ที่ไม่มีรายได้ ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพจึงไม่มีโอกาสใน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนได้ด้วยตนเอง ดังนั้นเรือนจำ/ทัณฑสถานจะต้องเป็นผู้ดำเนินการ ให้ทุกอย่าง ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 28 ระบุว่า บรรดาเครื่อง อุปกรณ์ในการศึกษาอบรม เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ สมุด หนังสือ รัฐบาลจะเป็นผู้จัดทำให้ และ ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้เรียนให้ความเห็นด้านการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา ส่วนใหญ่ให้

ความคิดเห็นว่า ผู้บังคับบัญชามีนโยบายด้านการศึกษาชัดเจนให้การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาติดตามผลการเรียนและแก้ปัญหาในการเรียนการสอนทุกครั้ง โดยในภาพรวมแล้วผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญต่อการเรียนมาก การที่ผลการวิจัยปรากฏ เช่นนี้เพราะ เรือนจำและทัณฑสถานต้องดำเนินการตามนโยบายและตัวชี้วัดของกรมราชทัณฑ์ แต่จะให้ความสำคัญและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในบางครั้ง ด้วยเหตุผลของความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ และจัดหน้าที่ของผู้เรียนที่เฝ้าต่อการเรียนในลักษณะจัดเวลาเรียนครึ่งวันและทำงานครึ่งวัน เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักแบ่งเวลาให้กับตัวเอง และไม่เอาเปรียบผู้ต้องขังอื่นที่ไม่ได้เข้าเรียน ส่วนผลการสัมภาษณ์ครูประจำกลุ่มมีความเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาควรมีนโยบายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมในการสนับสนุนการเรียน สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียน อำนวยความสะดวกสถานที่จัดกิจกรรมการพบกลุ่ม จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้บังคับบัญชามีความสำคัญอย่างมากต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากภายในเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นสถานที่ควบคุมผู้กระทำผิด และเป็นสถานที่ป้องกันภัยให้กับสังคม จึงมีกฎ ระเบียบ และข้อบังคับมากมาย ดังนั้นหากผู้บังคับบัญชาไม่ผ่อนปรนหรือให้โอกาสในกิจกรรมบางสิ่งบางอย่าง ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนได้ สอดคล้องกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2523 หลักการบริหารการศึกษาเป็นระบบเปิด กล่าวคือ ในการดำเนินการและการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ผู้บริหารการศึกษาจะต้องพยายามที่จะก่อให้เกิดความคล่องตัว ความยืดหยุ่นและความเปลี่ยนแปลงได้ แม้จะมีกฎ ระเบียบคำสั่ง และข้อบังคับอยู่บ้างก็เป็นสิ่งที่กำหนดไว้โดยกว้างๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานและการจัดการ โดยพร้อมที่จะให้เกิดการสรรหาแนวทางและวิธีการหลายรูปแบบ แม้จะมีวิธีการต่างๆ อยู่บ้างก็จะมีเฉพาะกิจกรรมที่จำเป็นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องและสนองความจำเป็นของผู้เรียนและสังคมให้มากที่สุด นอกจากนี้ผู้บังคับบัญชาต้องเข้าใจวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ เข้าใจถึงความต้องการของผู้เรียนที่แท้จริง ซึ่งมีใช้ทำเพื่อประเมินผ่านตัวชี้วัดเท่านั้น ก็จะทำให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ พะยอม กิจจำปา (2538 : 24) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักสูตรและส่งเสริมให้ครูผู้สอนมีความเข้าใจตรงกัน กระตุ้นให้ครูทำแผนการสอนและคู่มือครู สนับสนุนให้มีการวางแผนพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นคุณภาพ ความรู้ความสามารถที่ตัวเด็กเป็นเป้าหมายมีระบบการติดตามผลการปฏิบัติ ตลอดจนมีการนิเทศภายใน มาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น และได้มีผู้ทำการวิจัยในลักษณะเดียวกันคือ ฉัฐพงษ์ จันทรก้อน (2546 : 145) พบว่า กองทัพอากาศจัดการเรียนการสอนให้กับทหารกองประจำการ แต่ต้องไม่ให้กระทบต่อการกิจ อย่างไรก็ตามในการเรียนของทหารกองประจำการ ที่ผ่านมาพบว่า

บางครั้งเวลาที่ใช้ในการเรียนหรือการพบกลุ่มตรงกับการปฏิบัติการก็ ทำให้ผู้บังคับบัญชาจะต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณาความเหมาะสมที่จะให้ทหารกองประจำการปฏิบัติการ หรือเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่

2.2.5 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา พบว่า การที่เรือนจำ และทัณฑสถานมีที่เรียนเป็นสัดส่วน ไม่แออัดมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนมากที่สุด การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะ เรือนจำและทัณฑสถานมีพื้นที่จำกัด สถานที่จัดการศึกษามีความคับแคบอยู่แล้ว ต้องมีกิจกรรมต่างๆ มาดำเนินกิจกรรมในบริเวณเดียวกัน มีหลักสูตรต่างๆ ซึ่งใช้สถานที่เดียวกัน จึงก่อให้เกิดเสียงดังรบกวนผู้เรียนตลอดเวลา ประกอบกับเรือนจำและทัณฑสถานส่วนใหญ่ไม่ได้กันห้องเป็นสัดส่วนเพียงแต่แบ่งพื้นที่โดยใช้กระดานดำ หรือสัญลักษณ์อื่นๆ แบ่งเขตแยกห้องกันเท่านั้น และสถานที่บางแห่งมีจำนวนผู้เรียนมาก โต๊ะเก้าอี้ ไม่เพียงพอ จึงต้องจัดโต๊ะเสริม จึงทำให้เกิดความแออัด ทำให้ผู้เรียนไม่มีความสุขในการเรียนการทำกิจกรรม ซึ่ง โนลส์ (Knowles, อ้างถึงใน คาร์ตัน กายูจนาภา 2540 : 61) ที่กล่าวว่า สถานการณ์ทางกายภาพต่างๆ ไป ควรเป็นที่พึงพอใจสำหรับผู้เรียน ได้แก่ การจัดโต๊ะเก้าอี้ และเครื่องมือเครื่องใช้ ควรจะได้รับการพิจารณาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความสุขสบายตามที่ผู้เรียนต้องการ และสอดคล้องกับ วรรณรา บุญยืน (2537 : บทคัดย่อ) พบว่า สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ห้องเรียนที่เป็นสัดส่วน อากาศถ่ายเทดี ล้วนเป็นสาเหตุของความสนใจในการเรียนของนักศึกษาในทัณฑสถานวิหหนุ่ม

นอกจากนี้ ยังพบว่าความมีอิสระในการสมัครเรียน การยืดหยุ่นเข้าออกสถานศึกษา และห้องสมุดของผู้เรียน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมกลุ่มอย่างเต็มที่ ล้วนมีผลต่อการเรียนนอกระบบโรงเรียนทั้งสิ้น การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเรือนจำและทัณฑสถาน มีกฎ ระเบียบ การป้องกันผู้ต้องขัง หลบหนีออกจากเรือนจำและทัณฑสถาน หากมีการบังคับใช้กับผู้เรียนอย่างเต็มที่ ก็จะเกิดผลกระทบต่อผู้เรียนและครูผู้สอน ซึ่งไม่อาจจัดกิจกรรมกลุ่ม ดำเนินการเรียนการสอนนอกระบบได้เต็มที่ ผู้เรียนอาจเกิดความกังวลใจ มีความยุ่งยากในการเรียนจนทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายได้ ดังนั้น เรือนจำส่วนใหญ่ควรมีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษาทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการเข้า-ออกสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าได้เต็มที่สอดคล้องกับ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2523 ได้กล่าวถึง การดำเนินการและการจัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้น ผู้บริหารการศึกษาจะต้องพยายามที่จะก่อให้เกิดความคล่องตัว ความยืดหยุ่น และความเปลี่ยนแปลงได้ แม้จะมีกฎระเบียบ คำสั่ง และข้อบังคับอยู่บ้าง ก็เป็นสิ่งที่กำหนดไว้โดยกว้างๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานและการจัดการ โดยพร้อมที่จะให้เกิดการสรรหาแนวทางและวิธีการหลากหลายรูปแบบ แม้วิธีการต่างๆ อยู่บ้างก็จะมีเฉพาะกิจกรรมที่จำเป็นเท่านั้น

2.3 ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแนวทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนในเรือนจำและทัณฑสถานเรียนจนประสบผลสำเร็จ มีดังนี้

2.3.1 **ด้านผู้เรียน** ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนให้ความเห็นว่าในด้านผู้เรียนนั้น ผู้เรียนต้องเตรียมความพร้อมในการเรียน ทบทวนบทเรียน ต้องเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทุกครั้ง มีการศึกษาโครงสร้างหลักสูตรอย่างละเอียด การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้นับว่าสอดคล้องกับหลักทั่วไปของการศึกษาหาความรู้ ที่ผู้เรียนต้องมีความพร้อมก่อนที่จะเรียน มันทบทวนบทเรียน เพื่อไม่ให้ลืมนึกและเกิดความเชี่ยวชาญในบทเรียนนั้นๆ มีการพบกลุ่มทุกครั้งเพื่อความต่อเนื่องของเนื้อหา และการดำเนินกิจกรรม และศึกษาโครงสร้างหลักสูตรเพื่อจะได้วางแผนการเรียนของผู้เรียนเอง ทำให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้เรียนต้องคิดดำเนินการด้วยตนเอง จึงจะนำไปสู่การสำเร็จการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน สอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ จินดาบุรุษ (2532 : 11-14) การวางแผนการเรียนของตนเอง การแบ่งเวลาให้เหมาะสมกรณีวินัยในตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ และ พิชิต สมสุข (2536 : 57) ยังพบว่า กิจกรรมการพบกลุ่มเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนทางไกล เพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสพบปะ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ นักศึกษารู้จักคิด รู้จักตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตามหลักการคิดเป็น อันจะส่งผลให้นักศึกษาผ่านการเรียนอย่างมีคุณภาพ

2.3.2 **ด้านครูประจำกลุ่ม** ผู้เรียนให้ความเห็นว่าครูประจำกลุ่มต้องมีความเป็นกันเองกับผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเป็นกันเองของครูประจำกลุ่มจะทำให้ผู้เรียนกล้าที่จะพูด กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นหรือปรึกษาปัญหาด้านการเรียน เนื่องจากผู้เรียนที่เป็นผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะพูด หรือแสดงความคิดเห็น กลัวว่าจะถูกลงโทษ หรือ ถูกว่ากล่าว เนื่องจากครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่ก็เป็นเจ้าหน้าที่อยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน นั้นๆ นอกจากนี้ ยังมี ความเห็นว่า ครูประจำกลุ่มต้องมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า ทั้งนี้เพราะการที่ครูประจำกลุ่มเตรียมการสอนล่วงหน้า ทำให้ครูได้ศึกษาบทเรียนอย่างละเอียด สามารถวางแผนการสอนว่าจะเรียงลำดับเนื้อหาอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ต้องใช้สื่อใดประกอบการเรียนการสอน ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนมีความน่าสนใจ และครูผู้สอนไม่สับสนในเนื้อหาวิชา ทำให้ประหยัดเวลาเรียน สามารถเรียนในบทต่อไปได้เร็วขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ บรูเนอร์ (Bruner, อ้างถึงใน ฉลองศรี พลโยธา 2528 : 56) ได้กล่าวว่า การสอนจะต้องคำนึงถึงลำดับ ในการเสนอข้อมูลหรือสิ่งที่จะเรียน คือ จะเริ่มกระบวนการอย่างไร ตามขั้นตอนความเหมาะสมของเนื้อหา และสอดคล้องการวิจัยของ สุจินดา จันทร์มณี (2534 : 36) พบว่า การเตรียมความพร้อมของครูผู้สอน มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน และการที่ครูประจำกลุ่มต้องมีความยุติธรรมในการให้คะแนน คือ ครูประจำกลุ่มต้องมีเกณฑ์

การพิจารณาการให้คะแนนที่ชัดเจน อาจพิจารณาผลงาน การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ตลอดจนการออกข้อสอบที่ไม่ยากจนเกินไป ซึ่งผู้เรียนสามารถศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีภายในเรือนจำและทัณฑสถาน นอกจากนี้ครูประจำกลุ่มยังต้องอุทิศเวลาในการสอน และเข้าสอนด้วยตนเองทุกครั้ง ทั้งนี้เพราะครูประจำกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ของเรือนจำและทัณฑสถาน มีหน้าที่สอนหนังสือแล้ว ต้องปฏิบัติหน้าที่เวรยาม และหน้าที่อื่นๆ ตามที่ผู้บังคับบัญชามอบหมาย อาจทำให้ไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน หรือขาดสอนไปบางครั้งเนื่องจากติดภารกิจอื่น จึงต้องติดตามสอนให้ครบทุกหลักสูตร ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างแจ่มแจ้ง บางครั้งต้องใช้ช่วงวันหยุดที่ผู้เรียนว่างมาสอนเสริมและสอนด้วยตนเอง เพื่อให้เนื้อหาต่อเนื่อง ดังนั้น ครูจึงต้องมีความตั้งใจที่จะให้ผู้เรียนมีความรู้ เสียสละเวลาส่วนตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้เรียน จึงจะทำให้ผู้เรียน เรียนจนประสบความสำเร็จ ซึ่ง โนลส์ (Malcolm S.Knowles, 1950 อ้างถึงใน คาร์ตัน กาญจนานา 2540 : 61) ที่กล่าวว่า ผู้สอนมีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับวิชาที่สอนและการสอนวิชานั้นๆ ด้วย โดยที่มีความกระตือรือร้นนั้นสามารถถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้ด้วย ครูที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่าตนมีความกระตือรือร้นและพึงพอใจในการสอน จะมีผลทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่กระตือรือร้นและเอาใจใส่การเรียนด้วย ความกระตือรือร้นนับได้ว่าเป็นแรงจูงใจที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียน

2.3.3 ด้านวิธีการสอนและสื่อ ผู้เรียนให้ความเห็นว่า สื่อแบบเรียนต้องมีความเพียงพอต่อจำนวนผู้เรียนมีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้เรียนมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสื่อแบบเรียนผู้เรียนสามารถพกพาติดตัวนำไปศึกษาด้วยตนเองได้ตลอดเวลา เป็นสื่อกลางระหว่างครูกับผู้เรียน ในการกำหนดกิจกรรมหรืองานที่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่าสื่อการเรียนควรมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการจัดหาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เร็วขึ้น มีความสนใจในการเรียน และสามารถนำความรู้มาปรับใช้กับผู้อื่น รับการเปลี่ยนแปลงใหม่ทำให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สุจินดา จันทร์มณี (2534:36) พบว่า สื่อการเรียนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และผลการวิจัยของวรรณรา บุญยั้ง (2537 : บทคัดย่อ) พบว่า การสอนที่มีการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนเป็นสาเหตุของความสนใจในการเรียนของผู้เรียนในทัณฑสถานวัยหนุ่มมาก

ส่วนวิธีการสอนในเรือนจำและทัณฑสถาน ผู้เรียนให้ความเห็นว่าควรมีการสอนโดยวิธีการทดลองปฏิบัติจริง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเพราะผู้เรียนจะเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงทำให้เกิดความรู้ความชำนาญและการเรียน โดยการใช้ปฏิบัติเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ซึ่งผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะต่างๆ ด้าน และสามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งตรงต่อความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ที่มีความต้องการนำความรู้ไปใช้ได้ทันที นอกจากนี้ต้องให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมใน

การเรียนรู้และต้องสรุปบทเรียนทุกครั้งที่เราเรียน เพราะการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ เพราะผู้ใหญ่ต้องการที่จะนำตนเอง ต้องการนำเสนอประสบการณ์ของตนเองมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการฟัง การพูด และแสดงความคิดเห็น อันเป็นหลักการสอนแบบมีส่วนร่วมทำให้บรรยากาศในการเรียนมีความน่าสนใจ ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะและเพิ่มประสบการณ์ของตนเอง สอดคล้องกับ โนลส์ (Malcolm S. Knowles, 1950 อ้างถึงใน คาร์ตัน กาญจนภา 2540 : 61) ได้กล่าวว่า ผู้เรียนควรได้มีส่วนร่วมในการเรียน และมีความรับผิดชอบต่อกระบวนการ การเรียนรู้ เพราะว่าวิธีการที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ คือ การกระทำ (Learning by doing) ถ้าหากผู้เรียนได้กระทำบางอย่างหรือพูดแสดงความคิดเห็นบางอย่างก็ย่อมจะดีกว่า การที่เพียงแต่เฝ้ามองดูคนอื่นเฉยๆ เท่านั้น โดยทั่วไปนั้นผู้เรียนที่กระตือรือร้นและมีชีวิตชีวาจะเรียนรู้ได้มากกว่า ผู้เรียนจะเรียนได้มากขึ้นถ้าหากเขารู้สึกว่าตัวเขามีความรับผิดชอบต่อกระบวนการภายในกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ผู้สอนที่ฉลาดควรใช้วิธีการหลายๆ ด้านเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มที่สามารถจัดดำเนินการด้วยตนเองจะได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้มากกว่ากลุ่มที่ต้องอาศัยครูสอน ส่วนการสรุปบทเรียนทุกครั้งที่เราเรียน เป็นการทบทวนบทเรียนให้ผู้เรียนเข้าใจ และสามารถจับประเด็นสำคัญๆ ในการเรียนแต่ละครั้งได้ สามารถนำกลับไปทบทวนและอ่านเตรียมตัวสอบ ภายในระยะเวลาอันสั้น และเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว

2.3.4 ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้เรียนให้ความเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาต้องมีนโยบายชัดเจนในการสนับสนุนการเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำและทัณฑสถานเป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขัง ที่กระทำผิดกฎหมาย และกฎระเบียบของสังคม จึงมีรูปแบบการดำเนินการ กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เข้มงวด ทำให้ผู้ที่ถูกควบคุมขาดสิทธิและควมมีอิสระบางประการ การดำเนินการต่างๆ ในเรือนจำและทัณฑสถาน จึงต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้นๆ เพราะการดำเนินกิจกรรมบางอย่างอาจกระทบต่อภารกิจบางอย่างได้ ผู้บังคับบัญชาจึงต้องเป็นผู้พิจารณาการดำเนินการอย่างรอบคอบ การที่ผู้บังคับบัญชากำหนดนโยบายที่ชัดเจน จึงมีส่วนสำคัญสู่แนวทางปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน ว่าต้องดำเนินการในรูปแบบใด เน้นตัวชี้วัดตัวไหน มีงบประมาณในการดำเนินการเท่าใด ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปวางแผนในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนที่เป็นผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้ผู้เรียนยังมีความเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาต้องมีความยืดหยุ่นในการเข้าออกสถานศึกษา การนำสื่อการเรียนการสอนเข้ามาในเรือนจำและทัณฑสถาน ตลอดจนจัดอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอแก่ผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่ผู้บังคับบัญชายืดหยุ่นการเรียนการสอนในเรือนจำและทัณฑสถาน ดำเนินการเฉพาะมาตรการที่จำเป็น นอกจากเป็นการลดขั้นตอนการดำเนินการที่มีความยุ่งยาก ยังมีส่วน กระตุ้นผู้เรียนให้รู้สึกว่าคุณบังคับบัญชามีความจริงใจ และ

ความสำคัญต่อการศึกษาของเรือนจำและทัณฑสถาน ไม่รู้สึกกดดันจากการปฏิบัติหน้าที่ประจำ และการเรียนภายในเรือนจำและทัณฑสถาน จึงทำให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จการศึกษา ตามเป้าหมายและนโยบายของกรมราชทัณฑ์ สอดคล้องกับหลักการ บริหารการศึกษาเป็นระบบเปิด ตามระบบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยสถานศึกษาสังกัดกรมการ ศึกษาออกโรงเรียน พ.ศ. 2523 ในการดำเนินการและจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ผู้บริหารจะต้องพยายามที่จะก่อให้เกิดความคล่องตัว ความยืดหยุ่นและความเปลี่ยนแปลงได้ แม้จะมีกฎ ระเบียบ คำสั่ง และข้อบังคับอยู่บ้าง ก็กำหนดไว้โดยกว้างๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวใน การดำเนินงานและการจัดการ

2.3.4 ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ผู้เรียนให้ความเห็นว่า ควรจัด สถานที่เรียนเป็นการเฉพาะ มีบรรยากาศที่ดีต่อการเรียน ปราศจากเสียงและสิ่งรบกวน ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะการเรียน ผู้เรียนต้องการสมาธิในการเรียน ถ้ามีสถานที่เป็นการเฉพาะสำหรับการเรียน ไม่มีสิ่งรบกวน ย่อมทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ การสื่อสารระหว่างผู้เรียนและครู ประจำกลุ่มก็จะเข้าใจกันง่ายรวดเร็ว หากสภาพแวดล้อมของสถานที่เรียนหรือสถานศึกษาไม่ เอื้ออำนวยในการเรียน เช่น เสียงดัง แสงสว่างไม่เพียงพอ อุณหภูมิสูงเกินไป ฯลฯ ก็จะส่งผล กระทบต่อการเรียนได้ ดังนั้นการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถานควรมีสถานที่เป็นเอก ทศ ไม่แออัด จึงมีส่วนสำคัญให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ซึ่ง โนลส์ (Malcolm S. Knowles 1950, อ้างถึงใน คาร์ตัน กาญจนภา 2540 : 61) ได้เสนอแนะหลักเกณฑ์ในการสอน ผู้ใหญ่ไว้ว่า สถานการณ์ทางกายภาพต่างๆ ไป ควรเป็นที่พึงพอใจสำหรับผู้เรียน ได้แก่ การจัด โต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องมือเครื่องใช้ ควรจะได้รับการพิจารณาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความสุขสบาย ตามที่ผู้เรียนต้องการมีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มตัวอย่าง เช่น ถ้าต้องการให้ สมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยเสรีแล้วผู้เรียนควรหันหน้าเข้าหากันเพื่อจะได้ อภิปรายกันอย่างเต็มที่

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนนอกระบบโรงเรียน ตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของผู้ต้องขังใน เรือนจำและทัณฑสถาน มีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1.1 จากผลการวิจัยกรมราชทัณฑ์สามารถนำมาพิจารณาปรับปรุงหรือ ส่งเสริมในส่วนของกรมราชทัณฑ์ ดังนี้

1) ด้านผู้เรียน กรมราชทัณฑ์ควรพิจารณาแยกระหว่างผู้ต้องขังที่เป็นผู้เรียนกับผู้ต้องขังที่ไม่ได้เรียนออกจากกัน โดยให้มีแผนสำหรับการเรียนการสอนผู้ที่มีความต้องการเรียนและยังไม่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการเฉพาะในลักษณะโรงเรียนประจำ และให้ผู้เรียนมีหน้าที่และสัดส่วนของงานที่ต้องปฏิบัติประจำมีความเหมาะสม สอดคล้องกับการเรียนของผู้เรียน เพื่อให้การดำเนินการตามตัวชี้วัดประจำปีของกรมราชทัณฑ์ไปสู่เป้าหมายที่กำหนด

2) ด้านครูประจำกลุ่ม กรมราชทัณฑ์ควรประสานงานกับสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน เพื่อจัดให้มีการฝึกอบรมด้านวิชาการ เช่น วิธีสอนใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูประจำกลุ่มมีความรู้ที่ทันสมัย รวมทั้งการใช้สื่อการเรียนการสอนใหม่ๆ การพัฒนาสถานศึกษา สนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอต่อการจัดหาสื่อประสมประเภทต่างๆ จัดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ ความสามารถ มาทำหน้าที่ครูประจำกลุ่ม และเพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน ทั้งนี้ เพื่อให้ครูประจำกลุ่มมีกำลังใจว่าผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญและไม่ถูกทอดทิ้ง

3) ด้านวิธีการสอนและสื่อ เรือนจำและทัณฑสถานควรให้เวลาผู้เรียนในการศึกษาจากสื่อโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ตามตารางการเรียนการสอนด้วยวิธีเรียนทางไกลที่กสน. จัดให้ เนื่องจากที่ผ่านมาผู้เรียนใช้สื่อด้านนี้น้อยมากหรือไม่ได้ใช้เลย และบำรุงรักษาจานดาวเทียมเพื่อการศึกษาให้สามารถใช้งานได้มีประสิทธิภาพ และควรจัดงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อ ประเภทหนังสือทั่วไป เพื่อเสริมความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเพียงพอ

4) ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชา ควรประชุมชี้แจงให้ผู้บังคับบัญชาทุกระดับทราบ และเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับนโยบายในการจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และนำไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันภายในองค์กร

5) ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ควรมีการแยกระหว่างสถานศึกษากับโรงงานฝึกวิชาชีพออกจากกันโดยเด็ดขาด และมีสถานที่ตั้งที่มีลักษณะเป็นเอกเทศ ทางด้านการศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนที่เพียงพอ แหล่งการเรียนรู้หลากหลาย

3.1.2 จากผลการวิจัย สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน สามารถช่วยส่งเสริมการจัดการศึกษาออกโรงเรียน ในเรือนจำและทัณฑสถานได้ ดังนี้

1) ด้านผู้เรียน สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ควรจัดหลักสูตรเสริมพิเศษ เช่น หลักสูตรการสนทนาภาษาอังกฤษ และให้ความสำคัญด้านอาชีพ เพื่อให้ผู้ต้องขังจะได้นำไปใช้ในการประกอบอาชีพ มากกว่าการศึกษาโดยทั่วไป นอกจากนี้ควรเปิดหลักสูตร ปวช.ทางไกล ภายในเรือนจำและทัณฑสถาน และมีการประสานงานหน่วยงานต่างๆ เพื่อรับผู้ต้องขังที่มีความรู้ดี มีความประพฤติดี ที่จบการศึกษาแล้วเข้าทำงาน

2) ด้านครูประจำกลุ่ม สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน ควรประสานงานกับกรมราชทัณฑ์ ในการกำหนดคุณสมบัติครูประจำกลุ่ม คือ ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ผ่านการอบรมการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และมีการจัดอบรมหลักสูตรต่างๆ แก่ครูประจำกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยไม่กระทบต่อภารกิจหลักหรือหน้าที่ประจำ เพื่อให้ครูประจำกลุ่มมีทักษะ มีความรู้ความสามารถในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

3) ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อแบบเรียนควรเป็นสื่อแบบเดียวกันทั้งเรือนจำและทัณฑสถาน มีปริมาณเพียงพอต่อจำนวนผู้เรียนทุกคน โดยจัดสื่อแบบเรียนให้ผู้เรียนครบทุกภาคเรียน เพื่อให้ไม่ให้เกิดสับสนในการเรียนของผู้เรียนและยุ่งยากสำหรับครูประจำกลุ่ม นอกจากนี้ควรจัดหนังสือวารสาร ความรู้ทั่วไป เพื่อเสริมเนื้อหาวิชาต่างๆ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางด้านการศึกษาของผู้ต้องขังและผู้เรียนภายนอกเรือนจำ

4) ด้านผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารสำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนควรติดตามนิเทศการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานของกรมราชทัณฑ์ เพื่อพัฒนาการดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนทุกแห่งของกรมราชทัณฑ์ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ และร่วมแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา ตลอดจนจัดทำหลักสูตรสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานเป็นการเฉพาะให้เหมาะสมตามสภาพ มีการจัดทำข้อสอบจากหน่วยงานเฉพาะของเรือนจำและทัณฑสถาน เพื่อความเป็นธรรมจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการออกข้อสอบนอกเหนือจากแบบเรียนของผู้ต้องขัง ทำให้ผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือสอบไม่ผ่าน ทำให้ผู้เรียนท้อแท้ไม่อยากจะเรียน

5) ด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และเรือนจำ/ทัณฑสถานอาจร่วมมือกันจัดมุมหนังสือ จัดแหล่งการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนที่เป็นผู้ต้องขังได้ศึกษาหาความรู้ตามอัธยาศัย อย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขังแต่ละแห่ง

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษา วิจัยการเข้าศึกษาต่อในสถาบันต่างๆ ของผู้ที่สำเร็จการศึกษานอกระบบโรงเรียนจากเรือนจำและทัณฑสถาน ว่าเป็นอย่างไรและมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

3.2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามเรือนจำ/ทัณฑสถานที่อยู่ในภูมิภาคต่างๆ

3.2.3 ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนระหว่างเรือนจำและทัณฑสถาน ในจังหวัดเดียวกันหรือต่างภูมิภาคกัน